

At være linedanser i kulturmødet

Kulturbegreb og værdigrundlag på Interkulturel.com

Overordnet handler Interkulturel.com om at give redskaber til at afdække kulturforskelle slørende betydning. Og på den baggrund skabe forståelse, kontakt og dialog mellem mennesker. Hvorfor er det så vanskeligt?

Kultur ligger på grænsen til at betyde alt, og derfor også intet. Nobelprismodtageren, Shiva Naipaul skriver om kultur. *"Kultur er et begreb, der er meget brugt og misbrugt. ... Intet begreb er mere sløret og sværere at definere ... Med andre ord unddrager det sig analyse. Det kan betyde alt og løber derfor konstant den risiko at betyde intet"*.

Det er jo nedslående ord at tænke på, når man skal i gang med at udvikle (eller læse) et site om interkulturel kompetence. Kan vi ikke lige så godt bare opgive? Kultur er tilsyneladende et så udflydende begreb, at det ikke er muligt at sætte nogle analyseredskaber op for det!

Antropologen Fredrik Barth er heldigvis ikke helt så pessimistisk. Gullestrup refererer ham således for følgende:

"Vi må finde de redskaber, som bedst egner sig for de fænomener, som vi står overfor og arbejde for at bygge en teori op om den virkelighed, som ordene kultur og samfund faktisk har intention om at referere til .... Dette medfører dristighed, og endda fare for at afsløre sig selv som naiv" (Gullestrup, 2004).

Sitet læner sig på den ene side op af Frederik Barths naivitet og holder på den anden side Shiva Naipauls barske ord om kulturs udflydende betydning for øje som en ledetråd. Vi må udvikle måder, så vi ikke "misbruger kultur", sådan som Shiva Naipaul advarer imod, men tværtimod "bruger kultur".

Kort sagt må vi gøre os klar til at gå i lære som "linedansere", så at vi balancerer brugen af kultur mest muligt!

At balancere det personlige og det kulturelle

Forudsætning for god kontakt og dialog er, at "den anden" nogenlunde forstår os, sådan som vi forstår os selv. Vi vil ikke tillægges motiver og holdninger, som vi ikke selv kan stå inde for. Vi vil også gerne undgå at tillægge vores modpart intentioner, som han eller hun ikke kan stå inde for.

I det interkulturelle møde kan det være svært at tyde hinanden. Fordi kultur stort set er umulig at definere klart, er der hele tiden risikoen for at mistolke betydningen. På den måde kan kulturforskelle lægge sig som et slør over vores tolkninger af hinanden. Vi kommer nemt til enten at overdrive eller at underdrive betydningen af det. Det kulturelt betingede bliver ikke tilstrækkeligt adskilt fra det personlige. (Inspireret af Bang, 1990)

Når man overdriber det kulturspecifikke, fortolker man noget unikt eller alment i personens situation som kulturelt betinget. Det personlige kan f.eks. være kønsforskelle, sociale, psykologiske, uddannelsesmæssige, økonomiske problemer eller en "kantet" eller usikker personlighed. Når det personligt betingede forveksles med at være kulturelt betinget kaldes det at kulturalisere.

Når kulturens betydning underdrives, sker det modsatte. Der er intet eller kun lidt i situationen, som handler om kultur. Derimod er der noget alment eller unikt i personens historie eller situation, som har betydning. Personlige forhold bliver overdrevet. Det kan f.eks. være betydningen af for stort et arbejdspress, skilsmisse, dårlig økonomi eller en vanskelig personlighed, såsom at være irriterende, glemsom, ufølsom, usikker, negativ, kejtet eller ufornuftig. I stedet bliver det kulturelt betingede stort set overset. Det kaldes at personificere.

At balancere det kulturelle og det personlige

For at gennemskue og tolke situationen, sådan som personen selv oplever det, kan det være en hjælp at stille sig selv disse spørgsmål:

Hvad i situationen er kulturelt betinget?

Hvad i situationen er alment menneskeligt eller unikt for personen?

Der findes næppe nogle sikre og afgrænsede svar på disse spørgsmål. På grund af kulturs udflydende betydning er det meget vanskeligt. Men jo mere vi er i stand til at adskille et personligt motiv fra et kulturelt motiv, jo nemmere er det at forstå hinanden. Når der sker sammenblanding af, hvad der er personligt og kulturelt, vil forståelsen og fortolkningen af den anden forskyde sig, så personen føler sig misforstået.

Jo mere vi er i stand til at præcisere den kulturelle dimension, jo klarere vil de personlige forhold blive - eksempelvis betydningen af forskelle i køn, uddannelse, økonomiske og psyko-sociale vanskeligheder.

For at balancere – som linedanseren på sin line - må vi undgå at generalisere og at give færdige bedømmelser og forklaringer. I stedet må vi sætte hypoteser op, undersøge, spørge, undre os og reflektere, for at balancere hvad der i en situation er kulturelt, og hvad der er personligt betinget.

Her kan du se en model, som skal illustrere, hvordan den personlige og den kulturelle dimension hele tiden flytter sig i, når man skal tolke andre. Dette sker også på gruppe- og samfundsniveau.

At overdrive kulturens betydning - kulturalisere

"En tamilsk familie er meget nervøs ved, om deres datter spiser nok. Hver dag spørger de om, hvad hun har spist. Selv om de allerede har fået et svar fra én pædagog, spørger de også en anden pædagog på stuen. Personalet bliver irriteret over forældrenes evindelige spørgen om barnets mad. Har forældrene ikke tillid til personalet? Tror de måske, at de lyver? De begynder at forklare forældrenes adfærd som noget kulturelt. "Sådan er tamilere vist. De går altid så meget op i deres børns mad", lyder det.

I forbindelse med udviklingsarbejdet begynder personalet at reflektere over deres holdning til denne tamilske familie. Ved en forældresamtale spørger de nu forældrene, hvorfor de altid er så optaget af barnets mad. Det viser sig, at den tamilske familie er meget nervøs ved, om barnet vokser nok, fordi deres første barn døde som spæd. Sorgen og angsten fra denne hændelse sidder endnu i dem, og de har derfor en angst for, at datteren, som nu går i børnehave, ikke vokser og udvikler sig, som det skal. (Omskrevet fra Thomsen, 1999)."

Det er svært at sige, hvad der får personalet til at gøre forældrenes optagethed af, om deres datter får noget at spise til noget kulturspecifikt, "sådan er tamilere vist", i stedet for at spørge og få en naturlig forklaring på det. Fra at forstå motivet for forældrenes problem med deres datters mad som noget uforståeligt i den tamilske kultur, bliver det forstået som en stor personlig tragedie i den tamilske families liv.

Personalet kan nemt indleve sig i, hvordan det er at have mistet et lille barn. Det giver nemt så stor en angst for at miste det næste, at forældrene bliver alt for optaget af, om den lille får nok at spise. Med den virkelige forståelse af forældrene kan personalet måske hjælpe forældrene til at komme videre, så at de kan slippe angsten for at miste deres datter.

Når vi overdriver kulturens betydning, betyder det, at vi nemt kommer til at overse væsentlige individuelle, personlige forhold. Det er ikke godt, for det virkelige motiv bliver aldrig synligt. Ikke kun kan det være en stor belastning for samarbejdet, men det kan også betyde, at væsentlige problematikker helt bliver overset. En anden fare ved at overdrive kulturens betydning og at "kulturalisere" det, der sker, kan være, at vi ikke gør noget ved det. Det er jo bare "de andres kultur".

At underdrive kulturens betydning - personificere

"En somalisk pige skal begynde i børnehaveklasse, og hun får i afskedsgave en ringbind med billeder, sange, eventyr og tegninger fra hendes tid i børnehaven. Forældrene tager den ikke med hjem inden sommerferien, og efter ferien ligger den stadig urørt, selv om forældrene hver dag kommer i institutionen, fordi der er andre søskende der. Personalet har brugt meget tid på at lave bogen, og er lidt skuffede over, at den ikke bliver brugt af barnet. De forventer, at forældrene vil bruge bogen sammen med deres datter til at mindes tiden i børnehaven.

Personalet føler sig lidt stødt ved, at de ikke tager den med hjem. Det er lidt respektløst, føler de. Der ligger et stort stykke arbejde i at lave bogen. "Tænker forældrene da slet ikke på barnet?", undrer de sig. Da de spørger moderen om, hvorfor hun ikke tager den med hjem, siger hun, at det er for at den kan være flot og pæn at vise til barnets lærer i børnehaveklassen (Omskrevet fra Nørskov, 1999)."

Via udviklingsarbejde i institutionen får personalet kendskab til nogle af de dybereliggende forskelle mellem deres egne og forældrenes måde at tænke på børn. Det giver dem en større forståelse af, hvorfor de selv og forældrene handler, som de gør. Familien er ikke vant til at sætte barnet og dets individuelle behov i centrum, modsat personalet, der har mere entydigt fokus på det lille barn og dets behov. Familien har fokus på at den voksne – på hvordan man lærer børn at vise respekt over for den voksne.

Et lille barn kan nemt ødelægge sådan en bog, og det ville være at vise disrespect over for både børnehavens personale og den kommende børnehaveklasseleder, hvis det skete. Hvor forældrene føler, at de viser respekt overfor værdien af bogen ved at passe på den, så den er fin og flot, synes personalet, at de ville vise mere respekt omkring det, hvis bogen var blevet brugt af barnet, og dets familie havde haft glæde af den, selv om den derved var blevet ødelagt. Hvor personalet har fokus på det lille barn, har forældrene fokus på de voksne omkring barnet. De ser nok mere deres barn som det "lille barn" - et barn, der ikke kan så meget og derfor ikke skal have adgang til sådan en fin bog..

Hvor personalet før forstod situation som noget personligt – "det er forældre, der ikke tænker på deres børns behov" – flytter de sig til at se situationen med den ubrugte bog som noget kulturelt betinget. Forældrene misforstår de forventninger og muligheder, der er ved bogen. Derved bliver personalet opmærksomme på, at de skulle have forklaret forældrene mere om, hvordan bogen kan hjælpe barnet bedst, når det skal starte i børnehaveklassen.

Når man underdriver kulturens betydning, bliver personen tillagt et personligt motiv for en handling, som var udtryk for noget kulturelt. Der sker en personificering. I eksemplet her betyder det, at forældrene bliver mødt med en skjult fordomsfuldhed, og den virkelige kontakt og snak omkring, hvad bogen nu egentlig kan bruges til, bliver aldrig etableret.

At balancere kulturel viden

Når man skal arbejde med at balancere det kulturelt betingede med det personligt betingede, er viden om hinandens forskellige kontekster (kultur), en hjælp. Derved kan vi gøre et ærligt forsøg på at forstå den anden ud fra hans eller hendes præmis. Frem for at tillægge den anden nogle motiver, som baserer sig på vores egen kulturelle præmis. Denne måde at anvende kulturbegrebet på kaldes for kulturel relativisme. Det har den fordel, som Thomas Hylland Eriksen udtrykker det, at det er "en uvurderlig teoretisk præmis og et metodisk hjælpemiddel i vore forsøg på at forstå hinanden på en tilnærmelsesvis fordomsfri måde" (Eriksen, 1993). Med kulturel relativismen er det muligt at mindske eller endog fjerne vores medfødte etnocentriske tilgang til mødet med andre mennesker.

Med en kulturel relativistisk tilgang bruger man kulturel viden til at analysere situationen, således at man kan udrede, hvad der er personligt, og hvad der er kulturelt.

Men kultur ændrer sig, og især når mennesker som i dag ofte indgår i komplekse multietniske sammenhænge. Selv om man gør de ihærdigste forsøg, kan indsigt i modpartens kulturbaggrund blive for unuanceret. Det, som i første øjeblik er vigtigt for at forstå en person, kan i næste øjeblik være det, der er med til at misforstå personen.

Derfor handler det også om at balancere viden om den andens kulturbaggrund, således at den ikke bliver brugt til at give færdige svar, men i stedet til at stille mere kvalificerede spørgsmål om det, som er uklart i kulturmødet.

At balancere forskelle, så vi selv er del af dem

Når vi skal håndtere kulturforskelle, er det selvfølgelig vigtigt, hvordan vi forholder os til selve det at møde forskellighed. Ser vi forskellighed som noget, der ikke har med os selv at gøre, eller er forskellighed tværtimod noget, som handler om os selv?

En somalisk mor med lange skørter og tørklæde, som omhyggeligt dækker håret, træder ind af døren i børnehaven. En pædagog i cowboybukser med langt løst hængende lyst hår tager imod hende. Hun stammer fra København.

Hvordan kan pædagogen forholde sig til de åbenlyse kulturforskelle, som hun tænker på, da hun ser den somaliske mor?

Hvis pædagogen fokuserer på moderens forskellighed som noget, der ikke har med pædagogen selv at gøre, får det anderledes ved moderen en nærmest objektiv status. "Den mor er vel nok anderledes", tænker pædagogen underforstået, at hun selv er helt almindelig og ikke har en anderledes kultur. Derved har hun skabt en afstand til moderen på forhånd, for "det anderledes" har kun med moderen at gøre, ikke med pædagogen selv.

Denne tilgang til forskelle svarer til integration som en envejsproces. Det er en ulige relation, hvor den ene parts forskel automatisk får en større værdi end den andens. Parternes forskelle mødes på en måde, hvor den ene er objekt for den anden, således at der ligger en implicit forventning om, at der skal ske en forandring med den ene part, men ikke med den anden. Med dette udgangspunkt har dialogen vanskelige vilkår, for derved får det, som er forskelligt i situationen, mest vægt, og alt det som er fælles mellem moderen og pædagogen får ingen eller mindre vægt.

Pædagogen kan i stedet møde den forskellighed, som hun oplever, på en måde, hvor hun først og fremmest ser den som del af sig selv. Frem for at fokusere på, hvordan moderen for hende virker anderledes, kan hun fokusere på, hvordan hun som dansk pædagog fra København er forskellig i øjnene på den somaliske mor. Da hun begynder at spejle sig selv i moderens øjne, får hun øje på sin egen kultur. Hvor pædagogen før så sin egen måde at klæde sig på som normal, og den somaliske mors som anderledes (unormal), ser hun nu på sig selv og moderen som forskellige, men med parallelt forskellige måder at se ud på. Hun bliver opmærksom på, hvor subjektive de hver især er.

Denne tilgang til at møde kulturforskelle svarer til dialogisk integration. Kulturforskelle er ikke noget faktuel eller objektivt. Kultur fortolkes derimod, og kultur opstår i mødet mellem os. Når vi spejler os selv i den andens øjne, får vi øje på "vores egen kultur". Derved bliver såvel ens egen som den andens "forskelle" subjektive. Der findes ikke en faktuel, overordnet mere normal og rigtig måde. Der er mange måder at se ud på, og de mødes i rollen som subjekt til subjekt. Derved mødes de i en lige relation som forskellige, men lige gode. Sker dette, vil der automatisk være noget "fælles tredje" i kontakten mellem dem, som kommer frem. Det "fælles tredje" skal forstås, som det fælles samlende "objekt" i situationen. Det fælles kan være, at de begge er kvinder, at de begge interesserer sig for barnet, at de bor i samme opgang, eller en anden fælles omstændighed. Det fælles kan også være noget implicit i relationen, som ikke er til at sætte ord på.

Når forskelle mødes som subjektive i en lige relation, vil der opstå et "fælles tredje" for kvinderne, og derved har dialogen gode vilkår.

Interkulturel.coms værdigrundlag i forhold til at håndtere kulturforskelle er dialogisk integration. Det betyder, at sitet lægger op til, at vi som aktører i kulturmødet skal undersøge, hvordan vores kulturforskelle er forskellige i hinandens øjne. Det er integreret i sitet ved at vælge kulturteoretikere og andre inspiratorer, som lægger vægt på kultur som noget, der fortolkes og skal opleves gennem et insidersyn. Overalt er der vægt på, at vi som aktører skal inddrage os selv. Vi skal forsøge at få øje på vores egen kultur, som den er i "den andens" øjne. Derved kan vi undersøge "den andens kultur" som en refleksion af vores egen.

At balancere i kulturmødet er ensbetydende med at se på forskelle som noget, der er del af os selv. Derved undgår vi nemmere at mistolke hinanden.

At balancere, så at vi bruger os selv

Der er ingen teori, analyseredskab eller værktøj, som kan tage højde for alt. Enhver viden er begrænset af sin epoke, tid og den kulturkreds, som den er del af. Der er forhold i mødet mellem mennesker, som selv den ypperligste teori og det mest fintudviklede værktøj ikke kan tage højde for.

Derfor må vi til syvende og sidst ikke glemme, at vi som mennesker er meget mere end tillærte teorier, kulturforståelse og interkulturelle værktøjer. Når vores metoder ikke helt slår til, slår vi måske alligevel til som mennesker – forudsat at vi tør bruge os selv. Derfor er det vigtigt, at vi husker at trække på andre sider af os selv end tillært viden – de mellemmenneskelige egenskaber, såsom at undre os, at anerkende hinanden, at lytte og at have hjertet med.

Ægte nærvær, menneskelig indlevelse og åbenhed kan suppleres, men ikke erstattes af teorier og øvelser. Balance i kulturmødet opstår der, hvor vi både kan sætte teorierne i spil og tør bruge os selv.